

Kitap Değerlendirme • Book Launch

GÜZELİ KURTARMAK

Byung-Chul Han

İnsan Yayınları, İstanbul 2018, 96 sayfa

Arş. Gör. Nuh AKÇAKAYA

ORCID: 0000-0002-1457-1379, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 02 Ağustos 2019

Kabul tarihi: 30 Ekim 2019

Article history:

Received 02 August 2019

Accepted 30 October 2019

Sosyolojinin araştırma alanı ve sınırlarına dair oldukça fazla literatür birikmiş durumdadır. Bu literatür sadece sosyolojinin alanını ve sınırlarını çizmekle kalmamış, sosyoloğun araştırma nesnesine nasıl bakması gerektiğine dair telkinleri de içerisinde barındırmıştır. Şimdiye kadar biriken literatür ister muhafazakâr ister radikal, isterse de ılımlı olsun çeşitli ana akımların oluşmasına hizmet etmiş ve nihai olarak birikimli, güçlü ve mukavemetli bir metodolojik bakış açısı belirmiştir. Bu metodolojik birikim içerisinde sosyoloğun bakma imkânı ve yeteneğini işaret etmek için kullanılan “muhayyile” kavramı da bir hayli önem kazanmaya başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında literatür içerisinde önemli oranda muhayyile vurgusu ve çağrısı söz konusudur. Ancak yine de literatürde mevcut muhayyile çağrılarının içerisinde çeşitli eksiklikler vardır. Bunların en önemlileri, duygular, aşk ya da estetik olarak ele alınabilecek unsurlardır. Bu noktada sosyolojinin metodolojik bir ürünü olarak gelişen muhayyile söyleminin, aşk (eros) ve estetiğe dair gereken ilgiyi göstermediği görülmektedir.

Sosyolojide toplumsal hayatın nasıl organize edildiği ve bireyin eylemlilik hallerinin hangi saikler üzerinden gerçekleştirildiği önemli bir sorun alanı olarak bilinmektedir. Fakat bu eylemlilik hallerinin altındaki iyi-kötü yaklaşımları ciddiye alınırken, güzel-çirkin değerlendirmeleri yeterince ele alınmamaktadır. Normatif alanın iyilikler ve kötülükler üzerinden kendine bir sınır çizmesi ve bireyleri bu yaklaşım çerçevesinde edilgenleştirip dönüştürmesi çoğunlukla vurgulanmıştır. Ne var ki insanın güzel olana duyduğu ilgi ve onun karşısındaki edilgenliği sosyolojinin gündemine pek nadir girmiştir. Nitekim normatif alanda insan öznesi, kötü olandan ne kadar imtina etmek ile memur ise güzel olanın himayesine girmeye de o kadar teşnedir. Güzel olan kötü olsa dahi insanın güzelin peşine gitmek gibi bir fitratı, potansiyeli ve istidadı vardır. Güzel olanın insan üzerindeki bu denli dönüştürücü etkisinin sosyolojik literatürde gerektiği kadar vurgulanmamış olması gerçekten şaşırtıcıdır. Esasında birçok düşünürü göre güzel olan şey, özneyi biçimlendirir ve onu dönüştürür. Hatta onu eksiltebilir ya da artırabilir. Güzel olana muhatap olanların doğası değişir. Güzellik insana telkinde bulunur, onu evirip çevirir ve son kertede insanı kendine çağırarak öznenin mevcut konumlanışının doğasını değiştirir.

Eros, estetik ve benzer temaların son zamanlarda yerli literatürün de gündemine girmeye başladığı görülmektedir. Şüphesiz bu temaların çağlar boyunca tartışıldığı bilinmektedir. Ancak son zamanları özel kılan şey, bu temaların artık interdisipliner bir anlayış ile sosyoloji literatürüne de dâhil edilmeye başlanmasıdır. Her ne kadar da kitaplarının künyesinde salt bir sosyolog olarak anılmasa da özellikle sosyal felsefe içerisinde kayda değer bir şöret edinmiş olan Byung-Chul Han, son dönemlerde önemli kitaplarıyla Türk sosyolojisi camiasının gündemine girmeye başlamış ve bu temaları toplumbilimsel düşüncenin merkezine koymayı başarmıştır. Han'ın kitapları öncelikli olarak Metis ve Açılımkitap'ın katkısıyla Türkçeye kazandırılmış olsa da başka yayınevlerinin de Han fenomenini keşfettiği görülmektedir. Bu noktada onun İnsan (sanat) Yayınları'ndan çıkan son eseri, Kadir Filiz'in ustalıkla çevirisi ile “Güzeli Kurtarmak” (Han, 2018) ismi altında tercüme edilmiştir. Han, her biri bir

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: akcakayanuh@gmail.com.

risaleyi andıran kitaplarında, kendi alanı içerisinde manifesto niteliğinde görüşler beyan etmektedir. Han, sade ama oldukça da yoğun bir dil ile (sosyal) felsefenin gündemini kısa metinlerle sosyolojiye tahvil etmeyi başarmaktadır.

Postmodern-postyapısalcı sosyologların ilgi alanlarına, üslubuna ve metodolojik eğilimlerine bakıldığında Han, sosyal felsefenin ötesinde sosyoloji içinde de önemli bir figür olarak kabul edilebilir ve hatta ona doğrudan bir sosyolog olarak bakılabilir. Nitekim postyapısalcı ve postmodern tezahürleri ve kabullenişleri itibarıyla de bu çizginin devamı niteliğinde fikirler serdetmektedir. Han, “Güzeli Kurtarmak” adlı eserinde çağımızın eros ve güzellik algısına dair oldukça çarpıcı tespitleri ortaya koymaktadır. Kitabının henüz ilk bölümünde, çağımızın güzellik varsayımına bir pürüzsüzlük algısının hizmet ettiğini ifade etmektedir. Yani o, şimdiki zamanlarda pürüzsüz olanın güzel kabul edildiğini tespit etmektedir. Pürüzsüz olanın pozitif olduğuna ve dolayısıyla bunun “pozitif toplum”^{****} prensibi ile uyduğuna işaret ederek; pürüzsüzlüğün temel özellikleri arasına yaralamayan, direnç göstermeyen, dokunma iştihasını kabartan, mükemmellik sıfatını taşıyan, insanı altüst etmeyen, beğenmeyi hak eden, gözü yormayan ve pornografik olan gibi bir takım psiko-sosyal hususiyetleri sokar. Gerçekten de modern -belki de postmodern- toplumların güzellik algısının büyük oranda pürüzsüzlük üzerinden yükselişe geçtiği görülmektedir. Kusursuz bir ses, detone olmamayı; kusursuz bir yüz, sivilce, akne vs. unsurlardan arınmış olmayı; kusursuz bir ağaç, çiçek, yaprak veya hayvan tüyü kaygan olmayı; kusursuz bir heykel, dokunulduğunda elin akıp gitmesini; kusursuz bir bacak, tüysüz olmayı; kusursuz bir mobilya, akıllı telefon, araba veya bilgisayar çizik olmamayı gerektirir algısı, pürüzsüzlük ve güzellik arasındaki yakın ilişkiyi göstermektedir.

Han, günümüz toplumlarının bu pürüzsüzlük vurgusunun pozitiflik patolojisi ile alakalı olduğunu ima eder ve söz konusu pürüzsüzlüğün gerçek güzellikle alakalı olmadığını söyler. Ona göre günümüz toplumları pornografik toplumlardır ve pürüzsüzlük de pornografik bir vasıftır. Yani erotizmden^{****} (aşktan) yoksundur. Pornografinin dokunma, yeme ve yalama iştihası tertip etmesi gibi pürüzsüzlük de aynı arzuyu tetikler. Çikolata, araba ve şampuan reklamlarında bu durum sıklıkla görülür. Han pürüzsüzün sanatı, pozitif ve mükemmel gösterilse de o iğrençtir vurgusunu yapar. Ona göre pürüzsüzlük; tüketimin dilidir ve güzelin koyduğu gizem, mesafe ve negatiflikten yoksundur. Hâlbuki güzel yeri geldiğinde erotizmdir (aşk), kirliliktir, matlıktır. Yani hayatın doğal olarak içinde var olan ve bizatihi spontaneliği içerisinde özneyi kendisine ram eyleyendir. Han, bu modern güzelliğin tesis edilebilmesi için kameraların daima pürüzsüze odaklandığını ama pürüzsüzlük vurgusunun detayları altüst ettiğini, kameranın bunu yaparak karşısındaki şeyin ruhunu, detaylarını ve içselliğini yok ettiğini ifade eder.

Yazar “yalnızca modern zamanların estetiğinin “güzeli” ve “yüceyi” birbirinden ayırdığını” söyler. Çünkü yüce, belirli oranda negatifliğe sahiptir ve modern öznenin negatifliğe tahammülü yoktur. Yüce olanın gücü özneyi ezabilir. Bundan dolayıdır ki yüce, doğrudan güzelin karşıtı olarak algılanmaya başlamıştır. Hâlbuki normal şartlarda güzel de hazın ötesindedir, acı verir, direnç gösterir ve negatiflik içerir. Yani yüce ile iç içedir. Ancak modern zamanların estetiği pürüzsüzün yükselişe geçmesidir ve pozitifliğin, şeffaflığın, dokunmanın, mesafesizliğin ve yalamanın yegâne olarak hüküm sürebildiği bir alanı işaret etmektedir. Han, modern güzelin (pürüzsüz güzellik algısı) direnç göstermediğini belirtir. Yazar Burke’ye iktibasla; Sevgi, hoşnutluk, narinlik ve naiflik uyandıran modern bedeni, “ağız biraz açık, nefes yavaş, tüm beden dinlenmede, eller umursamadan aşağı doğru sarkmış” şeklinde ortaya koyar. Bu beden pürüzsüzdür, modern olarak güzeldir, pozitif haz verir, negatiflikten yoksundur ve aynı zamanda pornografiktir. Görseğinin en üst katmanda vurgulandığı Instagram pozları bu durumu ortaya

^{****} Yazar pozitif toplum kavramsallaştırmasını “Şeffaflık Toplumu” (Han, 2017) adlı eserinde de ifade etmektedir. Ancak kavram burada olumluluk toplumu şeklinde geçmektedir.

^{****} Yazarın erotik veya erotizm kavramsallaştırması salt cinsel yakınlaşmaları-birliktelikleri [sex] formülüne eden bir kavramsallaştırma değildir. Yazar eser boyunca erotik-erotizm kavramı ile aşk-sal alanı ima etmektedir. Yani erotik olan şey eşya veya nesne de olabilir.

koyar niteliktedir. Ünlü modellerin veya ünlü olmayan fakat beğeni toplamak isteyen gençlerin pornografik pozları tam olarak Burke'nin ifade ettiği beden pozunu temsil etmektedir.

Yazar güzellikteki keyfi pozitif olarak görürken yücedeki keyfi negatif görür ve bunların her ikisinde de bir haz olduğunu kabullenir. Fakat modern güzelin yüceden müstakil olarak kavranmasını psiko-patolojik bir durum olarak kavrar ve bu ayrıma son vermenin güzeli kurtarmanın bir yolu olarak görülmesi gerektiğini ima eder. Çünkü normal şartlar altında güzel ve yücenin birbirinden ayıramayacağını savunur. Öte yandan doğal güzelin dijital güzelin (ki bu da modern güzeldir) zıttı olduğuna inanan yazar; dijital güzelin pürüzsüz olduğunu, hiçbir çatlak içermediğini, haz ve beğeni [*like*] olduğunu söyler. Ona göre güzel olan örtülüdür, gizlidir, büyüldür, görünmekten tereddüt eder, kendini empatiye açmaz, geç gelendir ve özneyi oyalar; nazlıdır. Örtü kaldırıldığında büyü bozulur, güzel doğasını kaybeder. Örtüsü olmayan şeyler, izlenir ve izlenen şeyler izlendiğini bildiğinden ötürü doğal yapısını koruyamaz. Örtme, metinleri de erotize eder; güzel metinler örtük olduğu için onları okumak erotik bir mecraya dönüşür.

Esasında Han, "Günümüz pozitif toplumları yaralanmanın negatifliğini her zaman azaltır. Bu, sevgi için de geçerlidir. Yaralanmaya sevk edebilecek yüksek bağlılıktan sakınılır" şeklinde ifadeler kullanarak meseleyi büyük oranda özetler. İlaveten, kişi 'yaralanmadan başkasını göremez' diye veciz bir teşhis ekler pasajına. Yaralanmanın estetiğine dair ortaya koyduğu bu görüş, kitabın baştan aşağı anahtar cümlelerinden birisi olur ve modern öznenin güzellik ölçütlerinin gerekçesini ortaya koyar. Evet, gerçekten de modern özne yaralanmamak için güzellik algısını değiştirdi. Ancak yaralanmak erosun asli bir parçasıdır Han'a göre. Hatta yaralanmanın yanında felaket bile, asli güzellik göstergelerindedir ona göre. Han felaketi mutluluğun bir formülü olarak görmenin yanında, felaketin estetiğini hazzın estetiğine karşı koymaktadır. Felaket bir hadise olduğundan dolayı "felaketin estetiği hadiselerin estetiğidir". Yani o bir yerde güzelliği bir felaket olarak görür. Han, gerçek güzelin çirkin reddetmeyeceğini ifade ederek, güzelin kendisini çirkin üzerinden inşa etme zorunluluğu olduğunu belirtir. Yani güzel, düşmanına (çirkinine) ihtiyaç duyar. Modern güzel ise negatiflik dolayısıyla kırılma iradesinden kurtarılmıştır. Hâlbuki "kırılmışlık güzelin kalbidir" ve kırılmışlıktan arındırmak demek, güzeli pürüzsüzleştirmek demektir. Pürüzsüzlük ise sağlıklı olmak demektir. Gerçek güzel sağlıklı olamaz. Nitekim "zayıflık, kırılma ve kırılmışlık güzelin asli unsurlarıdır". Yani ona göre "güzellik hastalıktır".

Estetik görünümün tüketimsel değil de derin düşünceye ait olduğunu söyleyen Han, modern güzellik fikrinin hiçbir karakteristiğinin olmadığını ifade eder. Çünkü karakteri olan şeylerin sabit, dayanıklı ve devamlı olabileceği gibi bir özelliği vardır (mesela su karakersizdir) ve şimdiki güzellik anlayışı sürekli yeni formlarla üretilip pazarlanmaktadır. Bunun yanında Han'a göre, insanın karakersizi de ideal güzellik müşterileridir. Karakersiz insanlar her şeyi alabilir ve her güzellik formunu kabul edebilirler. "Karakersizlik gelişi güzel tüketimi mümkün kılar". Han "güzelin karşısında özne ile nesne ayrımı yok oldu" diyerek, öznenin güzel karşısında biçim değiştirmesine -belki de edilgenleşmesine- değinir. Öte yandan güzelin özgür alanın bir ürünü olduğunu ifade eden Han, zorunluluğun güzellik eyleminden yoksun olduğunu söyler. Zorunluluklarla kuşatıldığımız bu zamanda güzel diye tanımlanan şey olsa olsa modern güzeldir yani pürüzsüz olandır; o da zaten güzel değildir, pornografiktir. Dolayısıyla zorunlulukların kalkmadığı bir toplumda güzelin politikası da mümkün değildir.

Günümüz tiyatrosu (hem Goffman'cı anlamda dramaturjik bir benlik sunumu hem de gerçek tiyatro) pornografiktir, mesafeden ve gizlemekten yoksundur. Dolayısıyla erotik bir tarzdan bahsedilemediği için güzel ile de uyumsuz. Güzel onun kendisinde durup kalmayı gerektirir; bakılmayı, baktıkça bakmayı gerektirir. Alelaide geçip gitmez. Ancak günümüz sanatı geçip gidiyor ve dolayısıyla gerçek anlamda güzeli yansıtmıyor. Hâlbuki sanatın amacı güzeli kurtarmaktır, onu erotize etmektedir, pornografinin ve tüketimin tasallutundan kurtarmaktır. Ancak sanat da tüketimin kölesi olmuştur. Normal şartlarda güzel sanat, hatta güzel olan her şey hatırlanır ve "uzun sürme yavaş olma güzelin yürüyüş tarzıdır". Oysa tüketim denilen şey bu durumla taban tabana zıttır. Güzel olan

yavaş yavaş işler, hatırlanır ve yeri geldiğinde bizi tamamen ele geçirir, gözümüzü yaşartır, yüreğimizi özlemle doldurur

Yukarıda Han'ın ana hatları ile güzele dair perspektifi sunuldu. Yazar gerçekten de modern güzellik algısının büyük oranda ortaya koyma iradesini göstermiş, 'modern güzelin' kitabını yazmıştır. Fakat postmodern düşünürlerin birçoğunda olan karamsarlık, Han için de söz konusudur. Bu karamsarlığın radikal boyutlarda keskin kategorizasyonlara neden olduğu görülmektedir. Bir kere her şeyden önce Kant'ın estetik yargıları için söylediği "idraksizlik durumudur" tanımlaması yersiz bir tanımlama değildir ve estetik yargıların net olarak tanımlanamama gibi bir durumu söz konusudur. Öte yandan bu yargılar tanımlanmış olsalar dahi, güzel ve çirkin arası bir fenomenin olmadığını iddia etmek çok güç görünmektedir. Yani yazarın kavramsallaştırması ile şeyler "pornografinin" ve "erotizmin" özelliklerini aynı anda taşıyabilirler. Yazara yapılacak temel eleştirilerden bir diğeri de Han, çileci bir güzellik algısına sahiptir. Bu çilecilik, güzelle ilişkiye girmenin insana huzursuzluk olarak dönüt yapması gerektiği noktasındaki ısrarcı vurgusundan kaynaklanmaktadır. Güzel madem insanı mutlak ve mukadder bir şekilde yoracak, onu ezecek ve ona büyük oranda mutsuzluk formları tevdi edecek, o zaman insanın güzele olan bakışı neden müspet olsun? Tabiatı itibariyle güzel, insanı birtakım zorluklarla karşı karşıya bırakacaktır. Ancak bu zorlukların yanında insanın hazza olan istidadı da ortadadır. İnsanoğlunun haz ile arasındaki söz konusu ilişki, modern zamanların öznesine hasredilemeyecek kadar kadim bir ilişkidir ve insanoğlu bu ilişkiyi dönemsel olarak farklı formlarda icra etmiş olabilir. Ancak antik zamanlarda güzele duyulan hazın sürekli olarak çileci bir biçim ile gerçekleştiğini iddia etmek elimizdeki veriler ışığında imkânsız görünmektedir. Han'a yapılabilecek diğeri bir eleştiri ise o, aşkın ve ilahi [*transcendental*] olanı görememiştir. Doğrusu yazarın içinde bulunduğu toplumsal gerçeklik, ilahi öğelerle kuşatılmamıştır ve gündelik hayatın organizasyonu bu ilahi estetikten yoksundur. Fakat irfan ve hikmet temelli organizasyonları gerçekleştirebilen birtakım toplumlar, hayatı ilahi güzelin çerperinde inşa etmektedirler. Yani teolojik güzel, birçok toplum için halen mühim bir hadise olarak görülebilir.

Görüldüğü üzere Han, modern zamanların öznesinin tüketim alışkanlıklarına ve davranış biçimlerine dair önemli tespitler ortaya koymaktadır. Bu durum modern öznenin gündelik hayat içerisindeki tutumlarına, tarzlarına ve pozlarına dair önemli ve incelikli ayrıntıları ortaya koymaktadır. Han'ın bakış açısı postmodern bir toplum eleştirisinin farklı bir boyutu olarak değerlendirilebilir. Bu eleştiriyle 1980'lerden sonra sosyoloji literatüründe oldukça önemli bir yer işgal eden tüketim meselesinin, estetiğe bakan yönü ortaya koyulmaktadır. Estetik ve tüketim arasındaki ilişkinin ortaya konması güzelin, aşkın (eros) ve belki de sevginin aslında ne kadar insani ve ondan önemlisi de ne kadar sosyolojik bir yönünün olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktada sosyolojik muhayyile içerisinde aşka dair nasıl bir konum kazandırılabilirliğinin çok özel ve istisnai örneklerinden birisini Han ortaya koymuştur. Başta da ima edildiği gibi Han'ın perspektifi muhayyile ve hassaten sosyolojik muhayyile için doktriner bir önem arz etmektedir. Onun eseri bütün karamsarlığına ve radikalliğine rağmen literatürde çok ciddi bir ses getirecek niteliktedir. Çünkü Han, modern insanın yüzleşmediği birçok hadiseyi ve pozisyonu, en radikal terkiplerle onun zihnine zerk edecek entelektüel retoriğe sahiptir. Belki de onun retoriği ve radikalliği ilerleyen zamanların seçkin bir figürü olmasındaki en önemli gerekçeler olacaktır.

Kaynakça

Han, B.C. (2017). *Şeffaflık Toplumu*. (çev. Haluk Barışcan) İstanbul: Metis Yayınları.

Han, B.C. (2018). *Güzeli Kurtarmak*. (çev. Kadir Filiz) İstanbul: İnsan Yayınları.